УДК 808.3

СУБ'ЄКТИВНО-МОДАЛЬНА ФУНКЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Грицина В.І.

Вставні одиниці як елементи інфраструктури речення [1] посідають важливе місце серед засобів, які служать для вираження суб'єктивно-модальних значень у реченні. Як правило, суб'єктивна модальність (ставлення мовця до змісту висловленого) розуміється досить широко. Іноді до суб'єктивно-модальних значень відносять значення більшості вставних одиниць У нашій роботі до вставних слів і словосполучень, які виконують суб'єктивно-модальну функцію, слідом за Г.О.Золотовою віднесемо тільки 1) слова і словосполучення із значенням упевненості, переконаності: *звичайно*, *розуміється*, *безумовно*, *безсумнівно*, *дійсно*, *справді* та ін.; 2) слова і словосполучення із значенням здогадності, невпевненості: *може*, *можливо*, *певно*, *очевидно* та ін. [2: 148]. Тобто ті вставні одиниці, які традиційно відносять до модальних і які визначаються у мовній системі як окрема частина мови. У цій групі протиставлені, з одного боку, одиниці із значенням упевненості, достовірності, а з іншого - одиниці із значенням невпевненості, недостовірності, гаданості.

Суб'єктивно-модальні значення накладаються на граматичний ґрунт речення, яке вже має модальне значення, утворюючи ніби другий шар модальних значень у смисловій структурі висловлення. На відміну від об'єктивної модальності, яка є ознакою кожного речення, суб'єктивна модальність, виражена вставними словами, є явищем факультативним. Суб'єктивна модальність, виражена вставними словами, не змінюючи основного модального значення речення, подає це значення в особливому ракурсі, в особливому освітленні [2:149].

Вставні одиниці із значенням упевненості/невпевненості у публіцистичних текстах допомагають авторові показати свою 'позицію, свою думку, своє сприйняття явищ дійсності.

За допомогою вставних слів і сполучень слів *без сумніву*, *безумовно*, *безперечно* посилюється достовірність, незаперечність висловлення, що, очевидно, за задумом автора, повинно відповідно вплинути на читача, на формування його позиції. Іноді речення з цими вставками мають аксіоматичний характер, напр.: ***Без сумніву***, *технічна сила людини значна і можливість коїти зло величезна* (жур.”Дніпро”). ***Безперечно***, *свій шлях найоптимальніший* (жур.”Дзвін”). ***Без сумніву***, *верхів'я Прип'яті повинно входити до складу парку* (жур.”Дніпро”).

За допомогою таких вставних одиниць мовець не тільки показує свою впевненість щодо висловленого, але й свою тривогу і небайдужість до фактів, наведених у базовій частині речення, напр.: *Невизначеністю щодо мови, **без сумніву**, скористаються чиновники у східних і південних областях, які відверто і приховано гальмували і гальмують відродження української мови і духовності, позбавляли права українців, представників багатьох національних меншин, їхніх дітей отримувати освіту та інформацію рідною мовою* (газ.”Літ.Укр.”).

У складнопідрядних реченнях вставні слова найчастіше входять до головної частини, де беруть участь у передачі логічного висновку, мотивація якого знаходиться у підрядній частині чи частинах речення. Причому автор категорично стверджує щось, а потім іде доведення цих тверджень фактами. Цим досягається полемічне загострення теми, напр.: ***Безсумнівно***, *така можливість існує, оскільки чи не найперше в нашій історії сьогодні реальними є обставини, коли зовнішня незалежність України, що де-юре вже існує, де-факто майже повністю залежить від нашої здатності організувати внутрішнє життя* (жур.”Вітчизна”). ***Звичайно***, *критик не багато побачить, якщо його засліплює амбітність або комплекс власної неповноцінності, якого він хоче позбутися тим, що ставатиме навшпиньки та крикливо заперечуватиме всіх і вся...* (газ.”Літ.Укр.”).

Вставні елементи із значенням достовірності зустрічаються переважно у розповідних реченнях, які описують певний стан речей.

Вставні слова *звичайно*, *зрозуміло*, *певна річ* та ін. вводяться у речення найчастіше тоді, коли публіцист глибоко переконаний у правильності висловленого і вважає це звичайним явищем і для читача, напр.: ***Зрозуміло***, *всі ми в розпачі від того, що так мало видається нині українських книжок* (жур.”Київ”). ***Звичайно***, *є чимало показників, за якими можна судити про стабільність чи нестабільність суспільства* (жур.”Вітчизна”). ***Звичайно ж***, *Шевченко не був обізнаний з тими історичними матеріалами, які*

сьогодні доступні нам(жур.”Дніпро”). ***Певна річ***, *добре написаний і схвалений закон про мову - лише декларація діла* (жур.”Дніпро”).

Висловлення з вставними одиницями, які мають значення невпевненості, сумніву, здогаду, не є категоричними твердженнями, вони виражають передбачення автора щодо достовірності висловленого і надають висловленню проблемного характеру. Для публіцистичних текстів використання слів, які виражають сумнів, гіпотетичність, є досить характерним явищем. Введення їх зумовлюється, очевидно, тим, що часто ступінь достовірності наших знань про світ досить відносний. Тому висловлення мислиться автором не як реальний факт, а лише як можливий. "Вставно-модальні елементи ніби оформлюють хід роздумів автора, допомагають йому створити враження безпосереднього пошуку істини, змусити читача залучитися до мислительного процесу, самому дошукатися до суті висловлених передбачень" [3:173-174].

Вставні слова проблематичної достовірності дають можливість авторові підкреслити полемічність своїх роздумів, тому що достовірною інформацією він не володіє, напр.: *Одного тільки не передбачили,* ***а можливо***, *й не хотіли передбачити всі, хто заохочував цю злочинну бездумність: що природа ніколи не прощає нахабного втручання в свою сферу* (жур.”Дніпро”). ***Можливо***, *сукупність цих рис національного характеру і національної політики і є ознаками персони нон грата в шляхетному товаристві удатніших народів?!* (жур.”Дніпро”).

В окремих випадках, навпаки, автор переконаний у правильності висловлення, але вводить слова *очевидно*, *може*, *мабуть*, *певно* та ін., щоб зменшити категоричність вислову і цим спонукати читача до роздумів, до власної оцінки зображуваного, напр.: *Говорити про те, що нам дісталось у спадок від імперії, можна довго, та найнеймовірніше,* ***мабуть***, *те, що проімперські вияви мають місце і після завоювання Україною незалежності* (жур.”Вітчизна”). ***Очевидно***, *настав час переглянути саму концепцію розвитку й розміщення атомної енергетики в місцях споживання електроенергії, тобто в густонаселених районах з родючими сільськогосподарськими угіддями й поблизу великих міст* (жур.”Дніпро”).

Зменшення категоричності висловлення іноді продиктоване етичними міркуваннями, напр.: *Тож чуйне ставлення до інородців притаманне українцям,* ***певно***, *більшою мірою, ніж представникам інших націй* (жур.”Дніпро”). За допомогою вставних одиниць автор показує хід пошуку причинно-наслідкових зв'язків у тексті, напр.: ***Здається***, *ні замовника, ні виконавців не цікавила й не цікавить ні доля людей, які там живуть, ні доля цілого краю* (жур.”Дніпро”). ***Очевидно***, *переконати половину республіки легше ніж використати ці кошти на розробку й будівництво очисних споруд для використання стічних вод міста Львова* (жур.”Дніпро”).

Вставні слова із значенням гіпотетичної модальності допомагають оповідачеві дати мотивування вчинків певних осіб, напр.: *Всякі зазіхання на свою мову скільки-небудь духовно розвинена людина сприймає,* ***мабуть***, *найболючіше з усього* (І.Дзюба). ***Може***, *численні посилання на європейський та заокеанський досвід декого вже й дратують* (жур.”Вітчизна”). ***Можливо***, *хтось висловлював пі побажання чи вимоги в не дуже продуманій і не дуже тактовній формі* (І.Дзюба).

Вставні слова дозволяють автору висловити своє обґрунтування певних явищ чи подій, напр.: *А,* ***можливо***, *суть у тому, що всі імперії утримувалися лише на грубій силі, яка не здатна кликати до відродження, до творчої праці, до розквіту?* (газ.”Літ.Укр.”). *Це,* ***можливо***, *одна із найзагадковіших постатей тієї пори, яка, як це часто трапляється, опинилася поза увагою істориків* (жур.”Дніпро”). ***Здається***, *тільки тепер ми розуміємо всю мудрість і далекоглядність найдивовижнішого явища в історії людства - українського матріархату...* (газ.”Літ.Укр.”), або своє передбачення розвитку подій, напр.: *Почуття національної свідомості й честі в людях зростає, хоча й не тішимо себе ілюзіями: шлях відродження, національного самоутвердження,* ***очевидно***, *буде складним і тривалим* (газ.”Літ.Укр.”). *І лине,* ***мабуть***, *немало часу, доки народ відлучить їх од можливості розтлінно впливати на його духовність* (газ.”Літ.Укр.”). ***Ймовірно***, *проблеми, аналогічні прибалтійським чи молдавським, згодом виникнуть і у нас* (жур.”Дніпро”).

Мовець за допомогою вставних слів виступає не тільки коментатором власного висловлення, а й показує, що факти у висловленні подаються саме через його сприйняття, напр.: ***Здається***, *наведених прикладів досить, аби переконатися у наявності відвертого комуно-ревізіонізму* (жур.”Дніпро”). *Суперечність між нами,* ***як мені здається***, *не сприятиме консолідації, що її маємо прагнути сьогодні взаємно* (газ.”Літ.Укр.”).

Важливу роль вставні слова із значенням невпевненості, здогаду відіграють у реченнях, які містять висновок. Автор подає умовивід не у категоричній формі, а як передбачення, даючи можливість читачеві погоджуватися або не погоджуватися з ним. Це, в свою чергу, "сприяє збільшенню сили впливу публіцистичного матеріалу, формуванню запланованого відгуку аудиторії" [3:181], через те що автор, реалізуючи свій задум, не нав'язує думку читачеві, а підводить до неї без зайвого тиску та категоричності, надлишковість яких може дати протилежний ефект. Наприклад: ***Можливо***, *це нас і*

тримало на поверхні історії, не давало забути, ким ми є насправді (газ.”Літ.Укр.”). ***Очевидно***, *потрібні значно динамічніші заходи, потрібна терпляча, довготривала, але неодмінно результативна робота* (жур.”Дніпро”). ***Очевидно***, *пошук альтернативних видів енергії - єдиний шлях до порятунку* (жур.”Сучасність”).

За допомогою вставних одиниць, які мають суб'єктивно-модальні значення, мовець аналізує явища дійсності, виражаючи власні погляди на ті чи інші події, явища. Це особливо важливо у публіцистичних текстах, оскільки є одним із засобів прямого контакту автора з читачем, що підпорядковане кінцевій меті публіциста - переконанню читачів, залученню їх на свій бік.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник Д.Х. Два рівні граматичної структури речення//Мовознавство.-1993.-№6 - С.13-19.
2. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка.-М.:Наука, 1973.-352с.
3. Рудковская М.Н. О функционировании вводно-модальных слов со значением достоверности - недостоверности в публицистических текстах// Вопросы стилистики.-М.: Изд-во Моск. ун-та.1983.-С.163-181